

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ФУНКЦІЙ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

УДК 343.2.01

Актуальність теми. Політика у сфері протидії злочинності як складова державної правової політики забезпечує реалізацію на основі відповідних принципів певних функцій. Незважаючи на певні несуттєві відмінності, у сучасній політологічній науці виділяють найбільш важливі функції політики, притаманні фактично всім базовим напрямкам державної політики. Ці, загальні для будь-якої політики, функції варто простежити в контексті такої її складової, як політика у сфері протидії злочинності¹.

Стан дослідження. З моменту прийняття Кримінального кодексу України до проблем політики в сфері протидії злочинності та кримінально-правової політики в широкому розумінні на дисертаційному та монографічному рівні звертались лише П. Л. Фріс [2] та А. А. Митрофанов [2]. Окремим аспектам кримінально-правової політики присвячені дослідження В.І.Борисова, Ю.А.Пономаренка, а також деяких представників школи Фріса П.Л.: Федорак Л.М., Максимів О.Д., Гануляка Е.М. та інших. Питання функцій кримінально-правової політики та їх класифікації залишаються фактично не дослідженими у сучасній науці.

Метою даної статті є систематизація функцій кримінально-правової політики .

¹ Частково це було зроблено в попередніх дослідженнях автора, зокрема, на прикладі протидії злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми , як однієї з найбільших загроз сучасному суспільству, нарівні з кіберзлочинністю, незаконною торгівлею зброєю й наркотичними засобами, злочинами на ґрунті ненависті (нетерпимості) тощо. (Див.: Козич І. В. Функції кримінально-правової політики (на прикладі протидії торгівлі людьми). Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми : матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (Івано-Франківськ, 16-17 березня 2018 р.) Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 80-82. У даній публікації «кримінально-правова політика» вживається в широкому розумінні даного терміну – як політика в сфері протидії злочинності).

Виклад основного матеріалу. Політика в сфері протидії злочинності виконує цілий ряд функцій, притаманних політиці взагалі [1]. Зокрема, *інтегративна функція* забезпечує єдність, цілісність і стабільність суспільства. Зокрема, в Преамбулі Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано Законом № 2530-VI від 21.09.2010 р.) вказано, що торгівля людьми є порушенням прав людини та порушенням гідності й недоторканості людини, і головними цілями світової спільноти повинні бути дотримання прав жертв, захист жертв та заходи з боротьби з торгівлею людьми [2].

Управлінська й регулятивна функція полягає в тому, що політика висловлює соціально значущі інтереси всіх верств суспільства шляхом визначення конкретних цілей і завдань відповідних органів. На реалізацію цієї функції Кабінетом Міністрів України було прийнято, зокрема, постанову «Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року» [3], у якій уже конкретно відображено те, про що йдеться в п. 1 ст. 5 Конвенції.

Функція раціоналізації формує тактичні та стратегічні цілі розвитку суспільства, визначає ефективні методи їх здійснення. Наприклад, для приведення тексту Кримінального кодексу України у відповідність із Палермською Конвенцією ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року» [4] та Протоколу «Про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї» [5] ст. 149 КК України була викладена в редакції Закону № 3316-IV від 12.01.2006.

Функція інновації полягає в реакції політики у сфері протидії злочинності на нові форми соціальної життєдіяльності з використанням відповідних динамічних методів і способів. В вищезазваній Програмі вказано, що проблему торгівлі людьми та захисту осіб, постраждалих від неї, передбачається розв'язати у т. ч. шляхом «урахування нових викликів торгівлі людьми, що виникли внаслідок збройного конфлікту на сході України» [3].

Функція мобілізації ресурсів забезпечує використання відповідних зусиль для вирішення покладених на досліджувану сферу політики завдань (і, відповідно, ефективності реалізації політики

у сфері протидії злочинності в цілому). У Програмі є декілька положень, що стосуються цієї функції [1; 3].

Правозахисна функція спрямована на кримінально-правове забезпечення охорони прав і свобод членів людини. Сам факт наявності кримінальної відповідальності за торгівлю людьми (ст.149 КК України) свідчить про реалізацію даної функції. Однак мова не може йти лише про існування норми. Важливим є «забезпечення належного застосування правових норм, які регламентують кримінально-правову протидію торгівлі людьми [3]. Лиш поєднання якісного законодавства й однакового застосування норми всіма суб'єктами та учасниками свідчить про ефективність кримінально-правової політики.

Функція політичної соціалізації «включає» людину, громадські організації у світ кримінально-правового регулювання та охорони, надаючи їм різноманітні можливості впливати на реалізацію кримінально-правової політики у сфері протидії торгівлі людьми. Зокрема, серед очікуваних результатів Програми вказано таку як: «посилити ефективність взаємодії органів виконавчої влади, міжнародних організацій, громадських об'єднань та інших юридичних осіб, що виконують різні функції у сфері протидії торгівлі людьми» [3].

Значення функцій політики у сфері протидії злочинності як напряму державної політики та складової політичної системи суспільства важко переоцінити. На думку В. М. Дрьоміна, «в даний час склалася парадоксальна ситуація: відбулася фактична деінституціалізація органів правопорядку і судової системи, обумовлена масштабною корупцією і «кришуванням» кримінальних структур, яка в свою чергу сприяла криміналізації суспільства і розширеного відтворення злочинності. Відомо, що зростання злочинності спричинилося до збільшення матеріальних і кадрових ресурсів інститутів забезпечення правопорядку, що, однак, ніяким чином не відбилося на стані захищеності суспільства від злочинних проявів. ... Зміна кількісних параметрів судових і правоохоронних органів не сприяє зниженню рівня криміналізації суспільства. Високий рівень корупції та залучення суддів та співробітників правоохоронних органів в криміналізовану еко-

номіку, пряма або непряма підтримка неправових і в тому числі кримінальних практик не тільки істотно знижують авторитет і ефективність інститутів правопорядку, але фактично сприяють руйнуванню інституційних основ держави» [6, с. 40]. А це прямий наслідок неефективного функціонування політичної системи та її складової – кримінально-правової політики. Вчений цілком слушно наголошує, що якщо державні чиновники входять до складу кримінального бізнесу, беруть хабарі і працюють «на себе», то держава не може виконувати свою управлінську функцію, не може розраховувати на те, що її рішення будуть виконуватися. «На специфіку влади в зростаючому обсязі починає діяти той фактор, що вона починає функціонувати як особливий випадок детермінування злочинністю соціальної системи (виділено мною – І. К.). Не без підстав стверджується, що організована злочинність, в її найбільш широкому значенні, еволюціонувала від істотного криминологічного фактора, що підсилює соціальну напруженість в суспільстві, до відносно самостійної соціально-політичної системи, яка намагається диктувати багато напрямків державної політики» [6, с. 43] (виділено мною – І. К.). У такому випадку (повного чи часткового злиття політики у сфері протидії злочинності як напряму державної політики та складової політичної системи з організованою злочинністю як самостійною соціально-політичною системою) про реалізацію державної правоохоронної функції та вищенаведених функцій політики у сфері протидії злочинності можна навіть не згадувати, адже цілком зрозуміло, що протидіяти сама собі злочинність не буде.

Отож, політика у сфері протидії злочинності, виконуючи базові функції, зумовлює існування відповідних функцій у рамках її складових, про які вже неодноразово згадувалося. Мова йде про такі підсистеми, як кримінально-правова політика, кримінально-процесуальна політика, кримінально-виконавча політика та криминологічна (профілактична) політика.

Виходячи з цього, всі названі підсистеми, володіють вже функціями політики як системи. Кримінально-правова політика не є виключенням. Як слушно зауважує М. Д. Василенко, системою у сучасному розумінні є певна сукупність внутрішньовзає-

мозалежних частин, що утворює єдине ціле, яка набуває нових властивостей і рис, не притаманних утворюючим її елементам. Організаційна система визначається як сукупність внутрішньо-взаємозалежних частин організації, що формує якусь цілісність. При цьому організаційна система має вихід (мету) і вхід, що гарантує зв'язок із зовнішнім середовищем, а також зворотний зв'язок [7, с.238].

З урахуванням вищезгаданих ознак, функції кримінально-правової політики як системи можна виразити як найбільш важливі якісні характеристики особливого, відносно сталого та об'єктивного впливу публічної влади на злочинність, в яких відображається та конкретизується їх соціальна сутність і призначення, розкриваються їх мета та завдання.

У сучасній політології функції політичних систем виділяються за різними підставами.

Одна з найбільш авторитетних класифікацій функцій політичної системи належить Г. Алмонду. У роботі «The Politics of the Developing Areas» він вказує на такі функції «входу» цієї системи, як: 1) політична соціалізація, тобто залучення членів суспільства до політичної діяльності; 2) політичне рекрутування – форма відбору людей для заповнення різних структур системи; 3) артикуляція (вираз) інтересів, тобто висування вимог до тих, хто виробляє рішення; 4) агрегування інтересів – узгодження та узагальнення вимог. перетворення їх в якусь позицію, надання їй вигляду політичної платформи; 5) політична комунікація; 6) різні види взаємодій, у т. ч. інформаційні. До функцій «виходу» політичної системи Алмонд відносить: 1) нормотворчість, тобто розробку правил та законів, що регулюють відповідні відносини, 2) застосування правил і процедур введення їх в дію; 3) контроль за дотриманням правил; 4) тлумачення законів і припинення акцій, спрямованих на їх порушення [8].

Дещо в іншому вигляді, ніж Г. Алмонд і Г. Пауелл, класифікує функції на «вході» і на «виході» політичної системи Д. Аптер в книзі «Політичні зміни» (1973). До функцій на «вході» він відносить 1) політичну соціалізацію і рекрутування, спрямовані на забезпечення потрібної поведінки індивідів при заданих мотивах,

2) артикуляцію соціальних інтересів різних груп; 3) агрегацію, або об'єднання, політичних комунікацій. Як функції на «виході» він виділяє 1) прийняття правил; 2) їх застосування (владою, адміністрацією тощо); 3) судочинство та винесення рішень. Дана модель, і принципи, не суперечить Алмонд-пауелловській – в ній не розглядаються окремо функції перетворення, збереження і адаптації системи, і складені схожі з ними за змістом і завданням блоки.

У радянській літературі найбільш наближеними до вказаних трактувань функцій політичної системи були погляди Ф.М.Бурлацького (див., наприклад «Політичні системи сучасності». 1978). Серед таких функцій він виділяє 1) постановка цілей і завдань суспільства, вироблення програми його життєдіяльності; 2) мобілізація ресурсів суспільства на досягнення потрібних цілей; 3) інтеграція всіх елементів суспільства навколо соціально-політичних цілей і цінностей панівної ідеології та культури. 4) розподіл цінностей в суспільстві відповідно до інтересів збереження даної системою власності і влади.

Не вдаючись до детальної характеристики інших поглядів, варто зазначити, що в цілому функції будь-якої політики як системи мають на увазі розподіл їх на т.зв. «вхідні» та «вихідні». Кримінально-правова політика будучи теж системою, також має відповідні функції, зумовлені її стратегічними завданнями забезпечення суспільства та мінімізації злочинності засобами кримінального права. Причому варто враховувати, що наведеним «вхідним» функціям кореспондує формування політики, а «вихідним» – її реалізація.

На «вході» основним призначенням кримінально-правової політики є формулювання завдання на основі отриманого запиту на вирішення конкретної проблеми щодо протидії злочинності, а також окреслення кола суб'єктних, матеріальних та ін. ресурсів, необхідних для цього. Отож, виправданим буде виділення таких формуючих (вхідних) функцій кримінально-правової політики:

- 1) функція формування запиту;
- 2) функція визначення ресурсів.

На «виході» кримінально-правова політики, у результаті діяльності утилітарної платформи у взаємодії з доктринальною та ідеологічною, має свої призначенням вироблення відповідних норм і процедур, їх застосування та роз'яснення, а також контроль за дотриманням правил та процедур і за їх правильним та однаковим застосуванням. Тому серед реалізаційних («вихідних») функцій кримінально-правової політики варто виділити:

- 1) нормотворчу функцію,
- 2) нормозастосовчу функцію,
- 3) контрольну функцію.

Інтеграційним началом, у якому відображені внутрішні взаємозв'язки всіх складових системи кримінально-правової політики, яке присутнє завжди і всюди в процесі формування та реалізації кримінально-правової політики (особливо в сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства), є забезпечення правильного розуміння всіх правил та процедур на всіх її рівнях, а також ефективна комунікація кримінально-правової політики.

Отож, кореспондуючими функціями виступають:

- 1) тлумачувальна функція;
- 2) інформаційно-комунікаційна функція.

Не применшуючи жодним чином важливість даних функцій, варто відмітити їх обслуговуючо-інтегруючий характер по відношенню до функцій формування та реалізації. Це дає підстави об'єднати їх у групу сервісних функцій.

1. Козич І. В. *Функції кримінально-правової політики (на прикладі протидії торгівлі людьми). Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми : матеріали II Міжнародного науково-практичного симпозиуму (Івано-Франківськ, 16-17 березня 2018 р.)* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2018. С. 80-82.

2. *Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано Законом № 2530-VI від 21.09.2010 р.)*. Офіційний вісник України від 11.03.2011, № 16, / № 80, 2010, ст. 2812 /, стор. 329, стаття 706.

3. *Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111. Урядовий кур'єр від 12.03.2016. № 48.*

4. *Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 1433-IV від 04.02.2004. Офіційний вісник України від 19.04.2006, № 14, стор. 340, стаття 1056, код акта 35837/2006.*
5. *Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року. Протокол ратифіковано Законом № 1433-IV від 04.02.2004. Офіційний вісник України від 19.04.2006, № 14, стор. 360, стаття 1057, код акта 35838/2006.*
6. *Дрёмин В. Н. Деинституционализация и криминализация власти как факторы делигитимации современного государства. Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Випуск 53. 2010.*
7. *Василенко М. Д.. Методологічне розуміння впливу держави на інноваційну діяльність: правовий аспект. Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. Випуск 45. 2009.*
8. *Almond, Gabriel Abraham. The Politics of the Developing Areas, 1960. Цит. за https://www.intuit.ru/studies/professional_skill_improvements/19531/courses/705/lecture/29327?page=4*

Козич І.В. Систематизація функцій кримінально-правової політики

Автор стверджує, що політика у сфері протидії злочинності як складова державної правової політики забезпечує реалізацію на основі відповідних принципів певних функцій. Політика в сфері протидії злочинності виконує цілий ряд функцій, притаманних політиці взагалі. Зокрема, інтегративна функція забезпечує єдність, цілісність і стабільність суспільства.

Управлінська й регулятивна функція полягає в тому, що політика висловлює соціально значущі інтереси всіх верств суспільства шляхом визначення конкретних цілей і завдань відповідних органів. Функція раціоналізації формує тактичні та стратегічні цілі розвитку суспільства, визначає ефективні методи їх здійснення. Функція інновації полягає в реакції політики у сфері протидії злочинності на нові форми соціальної життєдіяльності з використанням відповідних динамічних методів і способів. Функція мобілізації ресурсів забезпечує використання відповідних зусиль для вирішення покладених на досліджувану сферу політики завдань (і, відповідно, ефективності реалізації політики у сфері протидії злочинності в цілому).

Правозахисна функція спрямована на кримінально-правове забезпечення охорони прав і свобод членів людини. Функція політичної соціалізації «включає» людину, громадські організації у світ кримінально-правового регулювання

та охорони, надаючи їм різноманітні можливості впливати на реалізацію кримінально-правової політики.

Автор вказує на виокремлення таких формуючих (вхідних) функцій кримінально-правової політики: 1) функція формування запиту; 2) функція визначення ресурсів. Серед реалізаційних («вихідних») функцій кримінально-правової політики варто виділити: 1) нормотворчу функцію, 2) нормозастосовчу функцію, 3) контрольну функцію.

Сервісними функціями виступають: 1) тлумачувальна функція; 2) інформаційно-комунікаційна функція.

Ключові слова: функції державної політики, політика в сфері протидії злочинності, функції кримінально-правової політики, формуючі функції, реалізаційні функції, сервісні функції.

Kozych I.V. Systematization of functions of criminal law policy

The author argues that the policy in the field of combating crime as a component of state legal policy ensures the implementation of certain functions on the basis of the relevant principles. Anti-crime policy performs a number of functions inherent in politics in general. In particular, the integrative function ensures the unity, integrity and stability of society.

The managerial and regulatory function is that the policy expresses the socially significant interests of all segments of society by defining specific goals and objectives of the relevant bodies. The function of rationalization forms the tactical and strategic goals of society, determines effective methods of their implementation. The function of innovation is to respond to anti-crime policies to new forms of social life using appropriate dynamic methods and techniques. The function of resource mobilization ensures the use of appropriate efforts to address the tasks assigned to the studied policy area (and, accordingly, the effectiveness of policy implementation in the field of combating crime in general).

The human rights function is aimed at criminal law protection of human rights and freedoms. The function of political socialization «includes» people, public organizations in the world of criminal law regulation and protection, giving them various opportunities to influence the implementation of criminal law policy.

The author points to the survival of the following formative (incoming) functions of criminal law policy: 1) the function of forming a request; 2) the function of determining resources. Among the implementation («initial») functions of criminal law policy should be noted: 1) rule-making function, 2) rule-making function, 3) control function.

Service functions are: 1) interpretive function; 2) information and communication function.

Keywords: functions of state policy, policy in the field of counteraction to crime, functions of criminal law policy, formative functions, implementation functions, service functions.